

Per Sederblad

Lennart Svensson, Gunnar Aronsson, Hanne Randle och Jörgen Eklund:

*Hållbart arbetsliv. Projekt som gästspel
eller strategi i hållbar utveckling*

Malmö, Gleerup 2007

Den dåvarande regeringen satsade 2002-2003 betydande resurser för att bekämpa den ökande ohälsan i arbetslivet genom att den gav ekonomiskt stöd till 18 projekt, utspridda från norr till söder i landet, inom den offentliga sektorn. VINNOVA gav i sin tur en forskargrupp från Arbetslivsinstitutet, Linköpings universitet och APeL, ett FoU-centrum i Lindesberg, i uppdrag att "skissera en plan för en forskningsbaserad och processinriktad utvärdering" (bokens förord och bilaga 1). Denna relativt vaga formulering av uppdraget verkar forskargruppen, som består av samma personer som har skrivit boken, ha tolkat som att en konkret utvärdering också skulle utföras där bland annat långsiktiga effekter, erfarenhetsspridning och nätverksaktiviteter kom att stå i fokus. Den sistnämnda aktiviteten bestod främst av sex heldagsseminarier, så kallade analysseminarier, som samlade cirka 130 personer från de olika projekten.

Det var dock 5 av de 18 projekten som valde att inte delta i utvärderingen, med motivering att projekttiden var passerad och att de saknade resurser att delta. Analysseminarierna förbereddes av medlemmar av projektgruppen i samarbete med en representant för VINNOVA

och cirka hundra intervjuer med projektmedarbetare genomfördes (bilaga 2). Det arbetades fram fem teman som skulle behandlas under seminarierna och som också ligger till grund för bokens uppläggning. Dessa anges i bokens inledande kapitel (s 24-25);

- delaktighet och förankring bland de berörda
- en effektiv projektorganisation

Per Sederblad är fil dr i sociologi vid Lunds universitet och lektor i Arbetsvetenskap vid IMER/CTA (IMER= Internationell migration och etniska relationer, CTA= Centrum för tillämpad arbetslivsforskning) Malmö högskola.
Per.Sederblad@ts.mah.se

- en utvärdering som ger stöd för lärande och reflektion
- en medvetenhet om hur resultat och effekter kan identifieras och studeras
- en genomtänkt idé om hur resultat kan spridas och hur forskning kan användas

Det avslutande sjätte seminariet antar jag användes för att sammanfatta resultaten och motsvaras av bokens avslutande kapitel kallat "Utvecklingsarbete och hållbarhet".

Begreppet "hållbarhet" är ett nyckelbegrepp i boken, det finns även i bokens titel. I Inledningen diskuteras begreppets ursprung i miljöfrågor, dess utvidgning och anknytning till CSR, Corporate Social Responsibility. Författarna nämner att begreppet saknar precision och i en fotnot (not 6, s 25) identifieras tre olika betydelser: "återskapande av resurser", "utsträckning i tiden" och "slitstarkt, trögt att bryta ned". Det påpekas att den sistnämnda betydelsen "innebär inte nödvändigtvis något positivt". Författarna skriver i bokens huvudtext: "Hållbarhet brukar definieras som att möta morgondagens behov utan att sätta framtida resurser på spel. I arbetslivet skulle hållbarhet kunna sägas handla om att verksamheter och processer ska skapa och återskapa mänskliga resurser snarare än att förbruka dem" (s 13).

Det må vara att jag har ett förflutet som miljöaktivist på 70- och 80-talet som gör att jag har svårt att se poängen med att detta begrepp förs över från miljöfrågor till att gälla snart sagt alla företeelser i samhället. I likhet med många andra begrepp som får en utvidgad betydelse så blir det allt mer innehållslöst. Begreppets ursprungliga koppling till ekologiska system kan, enligt min mening, inte enkelt jämföras med en koppling till sociala system eller subsystem, såsom arbetslivet. De sociala systemen är ju uppbyggda av mänskliga komponenter, och vad som är "hållbart" för en individ, eller grupp av individer, är ofta inte hållbart för andra individer eller grupper. Detta i synnerhet om vi anlägger ett globalt perspektiv. Sociala system, inte minst arbetslivet, måste enligt min mening vara föränderliga för att vara "hållbara".

Det är forskargruppen som själv har gjort tillägget att fokusera hållbarhet (s 12). Jag ser det som ett försök att anknyta till det ökade intresset för miljöfrågor, men jag tror det kan leda till missförstånd, där kunskapssökande läsare hamnar fel. En indikation på detta får man när man söker efter boken hos en svensk Internetbokhandel, och får veta via den dubiösa servicen med information om vilka andra böcker köpare av boken har inhandlat: tre av dessa böcker handlar om miljöfrågor.

Detta sagt, måste jag genast framhålla bokens förtjänster. Det grundläggande och återkommande temat är om, och i så fall hur, projekt kan leda till bestående förändringar i arbetslivet – en mycket angelägen och aktuell fråga! Det är en mycket kompetent forskargrupp, innefattande flera av de ledande forskarna i

landet, som har fått ett omfattande material att arbeta med – och väljer att utföra arbetet i nära samarbete med dem som konkret har arbetat med de 13 projekten. Resultatet kan knappast bli annat än en mycket spännande och intressant läsning, där materialet ger möjligheter att se likheter, men även skillnader mellan projekten! Boken ger också ett intressant exempel på hur interaktiv forskning kan bedrivas i praktiken.

I varje kapitel väljs projekt ut och presenteras, i allmänhet två projekt i varje kapitel, för att åskådliggöra de teman som diskuteras. Detta är ett pedagogiskt grepp som fungerar bra, även om det i senare kapitel där fler projekt förs in i diskussionen kräver ganska hög grad av koncentration från läsaren för att följa med och skilja på projekten. Här kommer Bilaga 1 till hjälp, där alla projekten presenteras och kategoriseras, även de fem som inte ingår i utvärderingen. Projekten handlar alltså om olika försök att komma till rätta med ohälsan i arbetslivet, men variationen är ganska stor, allt från "Age Management" till försök till samverkan inom och mellan kommuner. Författarna konstaterar att få projekt fokuserar de långtidssjuka, snarare är det förebyggande aktiviteter eller personer med lindrig ohälsa som står i fokus.

Bokens kapitel har olika karaktär; vissa kapitel är mycket välskrivna och ger behändiga sammanfattningar av företeelser som projekt och utvärderingar. Författarna återkommer till nyckelbegreppen resultat och effekter, där "förmedlande instanser" ses som mellanliggande. Effekter avser här projektens långsiktiga påverkan på organisationernas ordinära verksamhet. Kapitlet om spridning har inte riktigt samma tydlighet, vilket nog kan förklaras av att få av projekten har planerat för detta på ett systematiskt sätt och att det är en problematik som först nyligen har uppmärksammats. Det är bland annat här som boken kan bidra till kunskapsutvecklingen. Ett annat tema som tas upp i boken och som är nästan helt outforskat är projektledning ur ett könsskillnadsperspektiv. En enkel sammanställning och jämförelse mellan de manliga respektive kvinnliga projektledarnas antal, utbildning och arbetssituation ger en mycket talande bild (s 64). Här finns uppenbarligen behov av mer forskning!

Det dominerande synsättet i boken är baserat på en formativ utvärderingsansats, som kombineras med betoning av deltagande och lärande hos personalen och i organisationerna. I många frågor söker dock författarna att undvika ensidiga ställningstaganden, till exempel framhåller de återkommande att projekt måste ha en relativt hög grad av styrning från projektägarna, till exempel kommuner, för att projektet ska ha tydliga effektmål och kunna leda till spridning och bestående förändringar efter projektidens slut. De synpunkter som förs fram känns välgrundade i forskning och i de diskussioner som har förts under "analysseminarierna". Boken utgör därmed en rik källa för alla som vill fördjupa sin kunskap om projekt och långsiktiga förändringar i arbetslivet.

Jag tycker dock att boken undviker att behandla några av de riktigt svåra frågorna. Låt mig ge ett par exempel. Den ovan nämnda och förordade styrningen av projekten från ägarnas sida – vilka konsekvenser kan den få för projektledares ("eldsjälars") och projektmedarbetares motivation och entusiasm? Måste inte projekt ha en ganska hög frihetsgrad för att lyckas och dessutom kanske kunna finna nya, kreativa lösningar? I ett av de mest refererade projekten är en forskare projektledare: Hur hanterar man att utvärdera sig själv, eller en nära forskarkollega? Problematiken kunde åtminstone ha omnämnts, även om kanske inga enkla svar finns på denna fråga.

Sammanfattningsvis: en viktig och innehållsrik bok, som behandlar för arbetslivet högst väsentliga och aktuella frågor. Jag har framfört några ifrågasättande kommentarer, bland annat beträffande bokens titel, och en del önskemål om fördjupningar. Men allt kan ju inte rymmas i en bok på cirka 150 sidor! Jag ser med stor förväntan fram emot nästa utlovade bok från samma författare, då med interaktiv forskning som tema. Där kanske min sistnämnda fråga diskuteras och även ett svar ges?